

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Redefinice rodiny v knize Rút
loajalita a láska, ne krev nebo klan**

BAKALÁŘSKA PRÁCE

Mária Kubenová
Katedra Starého zákona

Studijní obor: Evangelická teologie

vedoucí práce: doc. Filip ČAPEK, Th.D.

B6141 Teologie, Evangelická teologie

2017

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Redefinice rodiny v knize Rút vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Boskovicích, dne 18.04.2017, Mária Kubenová

.....

Anotace

Rodina a její záchrana tvoří jedno z hlavních témat knihy Rút. Práce si klade za cíl prozkoumat rodinu v knize Rút a zjistit na jakých principech a zákonech stojí. Nejdřív si ukážeme obraz starozákonní rodiny. Prozkoumáme její vazby a zákony podle kterých se řídí, abychom tento obraz mohli následně porovnat s rodinou v knize Rút, čímž ukážeme, jak kniha Rút starozákonní obraz rodiny přeznačuje a redefinuje. V knize Rút velmi jasně stojí nad zákonem a kulturními zvyklostmi laskavost a milosrdenství. Hlavní aktéři knihy Rút nejen že naplňují zákon, ale daleko jej překračují činy milosrdenství. Na laskavosti a milosrdenství postaví novou rodinu, čímž rodinu navždy redefinují.

Klíčová slova:

Rodina, zákon, levirátní sňatek, milosrdenství, zastánce, členové rodiny, vztahy

Annotation

One of the main themes of the book of Ruth is family and its redemption. The goal of this work is to analyze the concept of family in the book of Ruth, find out its foundations and basic principles. The first step is to look at the picture of the family in the Old Testament. We will search through its ties and guiding laws. Then we will compare this picture with the family in the book of Ruth. By this we will point to the fact how the book of Ruth redefines and alters the Old Testament picture of family. Goodness and mercy are clearly placed above the law and cultural traditions in the book of Ruth. The main characters of the book of Ruth not only fulfill the law. They go beyond conducting the acts of mercy. Goodness and mercy are constructing a new family redefining its basic concepts in the process.

Keywords:

Family, law, levirate marriage, mercy, nearest kin, family members, relationship

Poděkování:

Mé poděkování patří vedoucímu práce doc. Filipu Čapkovi, Th.D. za cenné rady a pečlivou kontrolu práce.

OBSAH

1. Stanovení problému	6
2. Kniha Rút – pohled historicko-kritické metody	7
3. Definice rodiny ve Starém Zákoně	10
a. Problém termínu	11
b. Členové rodiny, jejich úkol a postavení v rodině	15
c. Význam rodiny	22
4. Rodina v knize Rút	26
a. Základní rysy	27
b. Členové rodiny	30
c. Rodina nad propastí zániku	32
d. Kroky k záchraně	34
e. Nová identita rodiny	44
5. Závěr	46
Seznam literatury	48

1. Stanovení problému

Kniha Rút, víc než kterékoli jiné knihy Bible, se zabývá přímo a záměrně otázkou rodiny. Naším základním problémem se stane otázka, zda obraz rodiny v knize Rút odpovídá standardnímu obrazu izraelské rodiny ve starozákonní době, nebo se od tohoto základního modelu liší?

Záchrana rodiny je jedním ze základních témat knihy Rút. Do Izraelské rodiny je začleněná cizinka, Moábitka, jménem Rút. Stává se ne jen trpěným členem, ale dokonce ústřední postavou, hybnou silou při záchraně. Už tento samotný fakt je do očí bijící, cítíme jeho nehoráznou provokaci. Jaký je obraz izraelské rodiny ve starozákonní době? Jakou roli hrála rodina v tehdejší společnosti, v sociální rovině a v kultu? Jakou formu rodina měla? Jakými zákony se řídila? Kde nacházíme první zmínky o ní? Měnila se rodina a její role ve společnosti a význam pro jednotlivce postupem času, nebo vlivem politických změn? Jaké povinnosti a práva měl v rodině jedinec a jaké měl postavení? Úplně poslední otázkou pak bude, jestliže se obraz rodiny v knize Rút liší od modelu starozákonní izraelské rodiny, proč tomu tak je? Je takováto odlišnost jen trpěná výjimka, nebo má čtenáře oslovit mnohem hlubší výpovědní hodnotou?

2. Kniha Rút – pohled historicko-kritické metody

Kniha Rút po literární stránce dokázala strhnout na sebe pozornost u takových lidí, jakými byli Goethe nebo Herder. Avšak tak jako u mnoha dalších biblických knih se i u knihy Rút kritika rozchází. Sasson mluví o knize jako o lidovém příběhu.¹ Hence míní, že se příběh nezakládá na historických skutečnostech.² Gautier zase poznamenává, že z náboženského hlediska má kniha Rút téměř nulový význam.³ Většinou se však, od dob Gunkela, žánrově řadí k novelám podobným italské literatuře z dob renesance, protože, jak poznamenává, víc se zajímá o popisy osob a situací než fakta.⁴ Mohli bychom si jednoduše říct, že na žánrovém zařazení stejně nezáleží. V starozákonní době se o žánrovém členění vědělo velmi málo. Setkáme se s literárními pojmy jako „příslovní“ nebo „podobenství“. Za povšimnutí však stojí poznámka u Hirsche. Určení žánru se podle něj jednoznačně pojí s interpretací literárního díla.⁵ To je celkem závažné prohlášení.

Podívejme se proto ještě na tvrzení Campbella, ke kterému se přidal i Hubbard a podobně mluví i někteří další badatelé. Campbell řadí knihu Rút do kategorie krátkého příběhu, ve kterém nalézá teologický význam knihy. Pro žánr krátkého příběhu má Campbell čtyři charakteristiky:

- 1) Styl, který používá rytmické prvky poezie, zvláště v přímé řeči.

¹ Bush, Ruth, Word Biblical Commentary OT, 32

² tamtéž

³ tamtéž

⁴ Hubbard, The Book of Ruth, 47

⁵ Bush, Ruth, Word Biblical Commentary OT, 31

- 2) Jeho obsah v sobě pojí zájem o charakteristické lidi, včetně významných osobností, které mají zájem na záležitostech běžného života, i když se může ukázat, že mají národní dopad. V protikladu s novelou krátký příběh obsahuje hodnotné historické informace.
- 3) Cílem příběhu je jak pobavit tak poučit. Z tohoto důvodu jsou jeho protagonisté klasičtí, ale také jedineční. Představují typické lidské bytosti, na jejichž radosti a strasti je publikum pozváno k účasti a jehož charakter je publikum vyzváno buď napodobovat, nebo se mu vyhnout. Zvláště důležité je, že krátký příběh se dívá na zvraty v běžném životě jako na scénu, kde nenápadně působí Boží prozřetelnost.
- 4) Posluchači jsou potěšeni z autorova tvůrčího spojení informací a literárního umění v příběhu.

Do podobného žánru řadí Campbell také příběhy jako Gn 24 a 38, Josefův příběh Gn 37-50, Sd 3,15-29, Debora, nebo části Joba kap. 1-2 a 42,7-17.⁶

Většina současných badatelů datuje knihu Rút do poexilní doby. Nemalá část z nich však zastává i zcela opačné stanovisko a datuje knihu do doby před exilem, přičemž obě strany mají dostatek pádných argumentů na obhajobu svého přesvědčení. Není našim cílem prostudovat tuto problematiku. Jak shrnuje Hubbard: „Jakkoli atraktivní argument závisí na příliš nejistém subjektivním vnímání jeho síly, než aby mohl přinést vítězství.“⁷

Jaké místo má při výkladu knihy její datování? Podobně jako určení žánru ani časové datování není při výkladu zcela bezvýznamné. Určením přibližné doby vzniku poznáváme situaci, do které autor píše. Pomáhá nám to mapovat problémy

⁶ Hubbard, The Book of Ruth, 47

⁷ tamtéž, 34

doby, politickou situaci, náboženské rozpoložení adresátů, jejich zvyklosti, jejich poznání a porozumění tématu, které kniha otvírá. Lépe chápeme na jaké problémy a úskalí autor reaguje, z čeho vycházel, co považoval za samozřejmé, co za problematické, co za správné, co za nepřístupné. Jinými slovy, proč píše tak, jak píše, proč píše to, co píše? My se v našem výkladu přikloníme k datování knihy do poexilní doby.

3. Definice rodiny ve Starém zákoně

Pochopit a následně definovat rodinu ve Starém zákoně, je problematické hlavně ze dvou důvodů. Na prvním místě je to jazyk. Výrazem „rodina“ překládáme několik hebrejských výrazů, přičemž Anchore Yale Bible Dictionary nás pod heslem „rodina“ upozorňuje, že žádné z těchto výrazů není plným odrazem významu slova „rodina“, jak mu rozumíme dnes v našem západním myšlení.⁸ Podobně čteme i u Novotného: „To, co my nazýváme rodina, je hebrejsky *bait* (dům, Ž 114,1), *bét'áb* (dům otcův, domácnost). Přitom ovšem je nutno mít na paměti, že nebylo často přesně rozlišováno mezi výrazy *bét'áb* a *mišpáchá*. Neboť dům otcův se brzy proměnil v čeleď, jenž zůstávala pohromadě.“⁹

Další překážkou ke správnému pochopení významu rodiny je dlouhé časové období, které Starý Zákon zachycuje, kdy se měnily kulturní, sociální a společenské poměry.

Novotný dále píše: „Podle Gn 1,27 teprve muž a žena dohromady tvoří člověka; muž a žena jsou jedno tělo, tj. lidská bytost je úplná teprve v manželství. Tento základní biblický názor ukazuje, jak důležité místo zaujímala rodina ve starozákonním myšlení.“¹⁰ V zorném úhlu této myšlenky je pak zajímavé zjištění, že ne všechny biblické slovníky zpracovávají heslo „rodina“, i když je pro větší část Bible základní jednotkou ne jen společnosti, ale i kultu.

⁸ Anchore Yale Bible Dictionary, Vollume 2 D-G 761

⁹ Novotný, Biblický slovník, 784

¹⁰ tamtéž

a. Problém termínu

„Izraelská nomenklatura je nejzřetelnější pohled do izraelských rodinných struktur. Pátrání po viníkovi zodpovědnému za porážku Izraele u Aj začalo od kmene a postupovalo k čeledi až po rodinu a konečně k jednotlivci, Akánovi.“¹¹ Rodinnou strukturu také pozorujeme, když Izraelité používají celé své jméno. Znovu se podíváme na Akána v knize Jozue 7,18: „Označen byl Akán, syn Karmího, syna Zabdího, syna Zerachova z pokolení Judova.“ Podobných míst je ve Starém zákoně několik např. při volbě Saula za krále 1S 10,20.21, nebo když o sobě mluví Gedeon v Joz 6,15. Základní struktura je pořád stejná od kmene k čeledi a nakonec je to dům (také označován jako „dům otce“).

• Šeḇeṭ/Maṭṭeh – Kmen

Pro výraz kmen se používají ve Starém zákoně slova *šeḇeṭ* nebo *maṭṭeh*. Přičemž *maṭṭeh* se běžně používá v pramenu P. Naopak prameny E a D upřednostňují *šeḇeṭ*.¹²

Slovo *šeḇeṭ* se překládá také jako berla, hůl, žezlo, kmen. Slovníky uvádí, že význam kořene je problematický. Biblický slovník ke slovu *šeḇeṭ* píše: „Mělo by se brát v potaz, že celkově u Semitů je základní význam slova *šeḇeṭ* hůl, tyč, žezlo. Toto slovo nabývá nový význam. Od žezla, které představuje autoritu, přechází k označení skupiny lidí pod vládou toho, kdo „drží žezlo“, lidí, kteří mají vzájemný pokrevní vztah, na kterých L. Rost vidí *Die Vorstufen von Kirche und Synagoge im*

¹¹ Anchore Yale Bible Dictionary, Vollume 2 D-G 761

¹² Bush, Ruth, Word Biblical Commentary OT, 11

Alten Testament.”¹³ V podobném duchu rozvádí tento výraz i jiné biblické slovníky, když berlu, žezlo nebo hůl spojují se symbolem autority. Hůl přitom byla zároveň znakem pastýře, který pase své stádo, svůj lid. Zajímavé je, že neexistuje doklad toho, že by židovští králové někdy používali žezlo.¹⁴

Slovo *šēbeṭ* také nalezneme jako označení pododdílu kmene (Nu 4,18), nebo je tak označen Izrael ve svém celku jako dědictví Hospodinovo (Jr 10,16).¹⁵

„Kmen byla základní jednotka sociálního a územního uspořádání v Izraeli. Kmeny převzaly svá jména od dvanácti synů Jákoba, včetně Josefa, který byl rozdělený do dvou kmenů Menašeho a Efraima. Různé příběhy kmenů jsou tak spleť jako příběhy o vzniku a usazení Izraele v Palestině. Jak ukazuje pojmenování kmenů, kmenová identita osoby byla důležitá a v období válek se odvod konal právě na základě kmenové příslušnosti. Pokud jde o praktický sociální dopad na běžný život, kmen byl nejméně významný z kruhů příbuzenských vztahů, v nichž člověk stál. Druhá a třetí podskupina sociální struktury byla ze sociálního hlediska důležitější a bližší tomu, co můžeme označit jako významuplnou rodinnou strukturu.“¹⁶

- **Mišpāḥâ - Čeled'**

Přeložit hebrejský výraz „*mišpāḥâ*“ jako rodina by nebylo zcela správné. Biblické slovníky uvádí, že se jedná o širší rodinu. Je to kruh příbuzných se silnými pokrevními svazky. Pípal ve svém slovníku píše, že jde o několik rodin žijících

¹³ Koehler, Baumgartner, The Hebrew and Aramaic Lexicon OT, 1388

¹⁴ Easton, Easton's Bible Dictionary, § 6379

¹⁵ Novotný, Biblický Slovník, 670

¹⁶ The Anchor Yale Bible Dictionary, Volume 2 D-G, 761

pohromadě a scházejících se ke společným slavnostem, přičemž nadřazenou jednotkou je kmen.¹⁷

„Slovo „*mišpāḥā*“ se pravidelně používá jako podskupina větší skupiny jakou je kmen, nebo národ. V Nu 11,10 Mojžíš slyší lid naříkat „čeleď vedle čeledi.“ V knize Soudců 18,19 je postaven „dům jednoho muže“ do kontrastu s kmenem nebo čeledí „*mišpāḥā*“.“¹⁸ V knize Numeri 36,1-12 čteme o nařízení pro dcery, kterým připadlo dědictví po otci, aby se vdaly jen za muže z vlastní čeledi.

Kapitoly 1 a 26 knihy Numeri jsou jedny z míst, kde můžeme velmi jasně definovat slovo „*mišpāḥā*“, čeleď, jako rozpoznatelnou jednotku rodinného společenství uvnitř kmene. Jako kmény nesly jména Izraelových synů, tak čeledi jména jeho vnuků. Při počítání (podle Nu 1 a 26) přijdeme k číslu 60. „Zdá se však celkem pravděpodobné, že jejich počet byl mnohem větší. Kdybychom čeledi omezili jen na 60, musela by každá z nich mít veliký počet příslušníků. V příbězích se často objevují jména čeledí, které nejsou zaznamenány v seznamu při sčítání lidu, je tedy pravděpodobné, že jich opravdu bylo mnohem víc: Saul např. byl z čeledi Matrí (1S 10,21) a David z čeledi Efratejské (1S 17,12), ale ani jedno z těchto jmen nenalezneme mezi čeledí Benjamina nebo Judy v knize Numeri 26. Také se stávalo, že v průběhu osídlování byly názvy míst absorbovány do genealogických struktur jako jména čeledí tak, že některá jména čeledí a vesnic nebo názvy měst se staly zaměnitelnými (Mi 5,2; 1Pa 2,5; 4,5).“¹⁹

Jak čteme v knize Jozue, zaslíbená země byla rozdělena a přidělena čeledím. V ekonomickém systému starého Izraele byla „*mišpāḥā*“ velmi důležitá. Zároveň můžeme povědět, že když Izraelita uvádí své plné jméno, zahrnuje to také informaci o jeho geografické adrese, odkud pochází.

¹⁷ Pípal, Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu, 181

¹⁸ Harris, Theological Wordbook OT, 947

¹⁹ The Anchor Yale Bible Dictionary, Volume 2 D-G, 761

- **Bêt-`āb - Dům otce**

Hebrejské slovo „*bêt-`āb*“ znamená dům postavený z kamene, nebo cihel, domácnost, domov, místo, chrám jako dům Boha, dům krále v Jeruzalémě, otcovský dům ve významu rodina nebo klan, a také z něj může být příslovce s významem uvnitř (uvnitř budovy).²⁰ Je to slovo se širokým spektrem významů také proto, že se stává kořenem pro další slova většinou s podobným významem. Nás ale bude zajímat ve významu rodina, neboli dům otce.

Je to třetí stupeň v posloupnosti příbuzenských vztahů, které fungují v Izraeli.²¹ Nejmenší, nejméně sociální struktura a základní jednotka Izraelské společnosti. Dům otce je pro jednotlivce tím nejsilnějším rodinným poutem, tady člověk cítí spolupatříčnost, ochranu a také odpovědnost. Do domu otce patřil v první řadě patriarcha (hlava rodiny) se svoji manželkou, svobodné děti, ženatí synové se svými rodinami a také ženatí vnuci se svými rodinami, otroci a jejich rodiny a také usedlíci, kteří nebyli příbuzní, avšak vyživováni touhle rodinou (cizinci, stálí sluhové, někdy i Leviti).

„*Bêt-`āb*“ mohl zahrnovat 50 až 100 členů, kteří spolu žili pod vládou patriarchy. Vzhledem k nízkému věku, ve kterém se manželství uzavírala, nebylo nezvyklé, že patriarcha měl pod sebou až tři generace. Například Achán byl ženatý muž s dětmi, ale patřil do domu svého dědy Zimriho. Podobně Gedeón byl ženatý, měl dospívající syny a své vlastní sluhy, ale žil pod autoritou a ochranou svého otce Joáše (Sd 6,11). Dům otcův sloužil také jako základní jednotka armády (2Pa 25,5). Počet „*bêt-`āb*“ mohl růst rozením dětí, nabytím manželek, adopcí, nebo nárůstem stálých pracovníků a získáním nových otroků. Naopak počet se snižoval úmrtím (jak v době válek, tak v době hladu, nebo epidemií) a nedostatkem synů, nebo když syn

²⁰ Brown, A Hebrew and English Lexicon, 108

²¹ The Anchor Yale Bible Dictionary, Volume 2 D-G, 762

na Boží příkaz opouští otcův dům (Gn 12,1), také když utíkal před trestem (Gn 27,41-45; 2S 13,34-38). V Izraeli dokonce fungovaly mechanismy na záchranu „*bêt-`ab*“ (Dt 25,5).

Starý Izrael měl patriarchální uzpůsobení společnosti, což je patrné z genealogických záznamů, které se vedly přes mužskou linii, a také ze zvyku, že žena, která se provdala, opustila dům svého otce a připojila se k domu manžela.²²

b. Členové rodiny, jejich úkol a postavení v rodině

Být členem rodiny, patřit do kmene a čeledi mělo pro jednotlivce existenciální význam. Být členem rodiny, čeledi, kmene, znamenalo mít nárok na půdu otců. Půda, která byla rodině v rámci kmene a čeledi přidělena, zůstávala trvale v jejím vlastnictví, jak ilustruje příběh o Rút.

„Bible je plná příkladů toho, co to znamenalo patřit do kmene. Být potomek Abrahama, znamenalo být provázaný s otcem člověčenstva, Adamem (Gn 5,1-32). Znamenalo to patřit ke sdružení dvanácti kmenů, které sdílely určité historické dědictví a úděl (Gn 49,1-33), a vědět kde hledat přijatelnou manželku pro syny (Gn 24,1-67). Znamenalo to mít uživatelská práva k určitým pastviskám, vodním zdrojům, rituálním centřům a pohřebišťům (Gn 13,1-8; 23,1-20, 1Kr 21,1-3). Znamenalo to spojit se spolu jako synové Jákoba k oprostění se od otroctví v Egyptě (Ex 6,28-7.13; Nu 1,1-4.49); získat charakteristický systém víry a rituálních praktik jako Boží lid smlouvy v průběhu putování Sinajskou pouští (Ex 19,1-24.18) a převzetí zaslíbené země jako kmeny Jahveho (Dt 3,12-22; Joz 2,1-11.23).“²³

Členové „*bêt-`ab*“, domu otcova:

²² The Anchor Yale Bible Dictionary, Vollume 2 D-G, 762

²³ Freedman, Eerdmans Dictionary of the Bible, 1332

Otec

Otec, v hebrejštině „*’āb*“, byl hlavou rodiny, měl zvláštní postavení a autoritu (Gn 3,16). Byl hlavním pilířem rodinného života a jeho dům základní jednotkou izraelské společnosti v biblických dobách. Otcovství znamenalo pro muže jedinou cestu jak zachovat své jméno a svou památku po smrti. Získání dědice se tak stává hlavním námětem mnoha biblických příběhů.

„Je příznačné, že jako pán rodiny není nikdy označen jako „*’adón*“ (= absolutní pán, na příkladu otroků nebo poražených nepřátel Ex 21,5), nýbrž vždycky jen „*ba’al*“ (= majitel, pán). Podle Pedersena (Israel I., 63) to znamená, že v rodině nejde o osamělého despota, nýbrž o autoritu v duchovní pospolitosti, v níž se soustřeďuje síla a vůle rodinné autority.“²⁴

Podle biblického právního zákoníku měl otec jak práva, tak povinnosti. Jeho právo bylo zakotveno v přikázáních ze Sinaje (Ex 20,12), kde Bůh nařizuje dětem, aby ctili oba rodiče, otce i matku. Přičemž ctít si rodiče znamená poslouchat je (Gn 27,8.13). Nerespektování, fyzické napadení, arogantní slova, nebo rebelský postoj dětí vůči rodičům nesly trest smrti (Ex 21,15; Lv 20,9). Syn se měl chovat tak, aby nezostuzoval svého otce (Lv 18,7-8). Novotný k tomu zajímavě rozebírá páté přikázání. Neúcta k otci spojil s jeho úkolem otce jako obětníka rodiny, čímž se vytvořil přesah až do neúcty a rebelie vůči Bohu. Syn, který nectil své rodiče nebyl schopen se následně stát obětníkem. „Neměl proto místa v lidu Božím. Odtud také teprve plně pochopíme páté přikázání. Vyjděme ze stvořitelské zprávy, podle níž stvořil Bůh člověka k obrazu svému, tzn. k obecnství se sebou jako zvláštní předmět své spasitelské péče a lásky. Toto obecnství však předpokládá narození a tu rodiče vystupují jako prostředníci a pomocníci Boží. Plyne tudíž úcta k rodičům především z vděčnosti, že jimi (že nás zplodili) se můžeme stát účastni věčné blaženosti.

²⁴ Novotný, Biblický slovník, 570

Neobsahuje tedy páté přikázání jen etické připomínky, nýbrž i tu je posledním činitelem Bůh sám a cílem – jeho spása.²⁵

Povinností otce bylo osmého dne po narození svého syna obřezat (Lv 12,3), vzdělávat jej v Božích zákonech (Dt 11,19), učit jak se žije zodpovědně a šťastně, také jej varoval před špatnými cestami. Dále byl otec obětíkem v rodině (Gn 8,20; 13,18). Byl zodpovědný za ženy, které žily pod jeho střechou. Pokud jeho dcera ovdověla a byla bezdětná, vrátila se do domu svého otce. V semitských náboženstvích starověku lidé a jejich božstva tvořili sociální, politickou a náboženskou jednotku, rodinu, kde bůh byl jejich otcem. Podobně i Izraelité mají pochopení Boha jako svého otce (Dt 14,1) a to ne ve fyzickém, ale duchovním smyslu.²⁶

Matka

Staří Arabové i Babelané žili ještě ve společenském zřízení matriarchálním, v němž matka tvořila základ rodiny. Stopy po tomto zřízení nalezneme i ve Starém zákoně: matka je vládyně stanu (Gn 24,67), rozhoduje o sňatku svých dětí (Gn 24,55). Matka zvláštní postavení neztrácí ani v patriarchálním postavení, kdy hlavou rodiny se stává otec. Ukázkou je i samotné páté přikázání (Ex 20,12), kde dítě má ctít oba rodiče, ne jen jednoho z nich. V některých případech jsou synové jmenováni po matce (1S 26,6; 1Kr 15,10). Také na výchově se matka podílela velkou, někdy dokonce větší měrou než otec (Př 1,8). I když starozákonní příběhy jsou plné mužských hrdinů, těch několik žen, které jsou tam vzpomenuty, často svou moudrostí, odvahou a spravedlností převýšily muže. Už jenom fakt, že biblický pisatel takový záznam nevynechal, mluví mnoho o postavení ženy – matky v tehdejší společnosti. V knize Přísloví 31,10 -31 je obraz ženy – matky jako té, která spravuje

²⁵ Novotný, Biblický slovník, 571

²⁶ Freedman, Eerdmans Dictionary of the Bible, 456-7

chod celé domácnosti, je výdělečně činná, dokonce ji pisatel dává do spojitosti s postavením jejího muže (v. 23), úctu ji vzdávají jak synové, tak její muž.

Nejdůležitějším úkolem ženy bylo stát se matkou. Mateřství přinášelo ženě štěstí a úctu, i když jak v těhotenství tak při porodu riskovala svůj život. Plné úcty v rodině dosáhla žena teprve porodila-li syna. Naopak neplodnost byla pro ženu neštěstím, smutkem, ponížením. V takovém případě i otrokyně - matka se cítila povýšena nad svou neplodnou paní (Gn 16,4n). Smutek a beznaděj z neplodnosti je dávaná v biblických příbězích do kontrastu s radostí a štěstím z narození syna. Celá řada neplodných žen nenalézá pomoc u svého muže, ani v sobě samé, ale jedině u Hospodina. Jen on je ten, kdo může beznaděj změnit v štěstí a způsobit to, aby neplodná byla matkou mnohých synů, jak o tom zpívá Chana ve svém chvalozpěvu.

Matka je také v Bibli obrazem Boží lásky a péče (Iz 66,13), symbolem Božího lidu (Iz 50,1). Prorok neváhá popsat Boží postoj vůči Izraeli obrazem mateřství.

Děti

Děti byly považovány za největší Boží požehnání a garancí Boží smlouvy s Izraelem. Otec, matka a mnoho dětí kolem stolu je oblíbený obraz ideální rodiny (Ž 128,3-4), je také považován za úspěch muže a důkaz Boží přízně. Abraham, ač obdařený nesmírným majetkem, je bezdětný a proto se cítí jako ten, co nic nemá, kterého naděje a touha zůstala nenaplněna (Gn 15,1-3). Boží slib hojného potomstva Abraháma a Sáry byl základem biblické smlouvy (Gn 12,1-3). Narození dítěte bylo považováno za zázrak o to víc, když žena nemohla mít děti.

„Život dítěte byl formován a orientován uvnitř domácnosti pod primární autoritou vůdce rodiny, který mohl, ale nemusel být jeho otcem. Děti byly přibližně do sedmi let vychovávány matkou a dalšími ženami, zatímco dcery pokračovaly v učení domácích prací, synové byli zařazeni do společnosti dospělých mužů.“²⁷

²⁷ Freedman, Eerdmans Dictionary of the Bible, 234

Výchova dětí tedy stála nerovnoměrnou mírou na matce i otci. Izraelité měli nařízené poučovat své děti o Bohu a dějinách jeho lidu (Dt 6,20-25). Poslušnost byla první prioritou výchovy, přičemž nebyly vynechány ani tělesné tresty. Úcta a poslušnost dětí vůči rodičům je zakotvena v deseti Božích přikázáních.

The Anchor Yale Bible Dictionary o dětech říká: „V raných biblických dobách byla nesmrtelnost spojována s životem v dětech, které nosí dál jméno svých rodičů (Gn 48,16). Děti se účastnily bohoslužby, modliteb a rituálů (Ex 13,8.14; Dt 4,9; 6,7). Před smrtí rodičů bylo dětem udělováno zvláštní požehnání (Gn 27,48-49).“²⁸

I když děti byly tak důležitou součástí rodiny, neměly zvláštní práva, tak jako je to zakódované v mnohých moderních společnostech. Děti reprezentovaly identitu svých rodičů a rodiny, či klanu, do kterého se narodily. Tato skutečnost je zřejmá u Ozeáše, který pojmenuje své děti „Neomilostěná“ a „Ne můj lid“. Dnes by lidé namítli, že taková jména ničí sebehodnotu dětí a způsobují jim emocionální zranění. Nemělo to však nic vypovídat o dítěti. Jejich jména reprezentovaly kolektivní identitu lidu izraelského, který je Boží rodinou. Tato rodina je v rebelii proti identitě, kterou určila hlava rodiny – Bůh.

Dcera

I když jsme v patriarchální společnosti, dcera měla v rodině i ve společnosti své významné místo. „Dcery byly vysoce ceněny, pro jejich fyzickou práci a protože život pokračoval skrze ně (Gn 29,9; Ex 21,7).“²⁹ V knize Levitikus nalézáme v 18. kapitole zákon, který chránil svobodné dívky před zneužitím. Na druhé straně jsme v patriarchální společnosti, a tak musíme přiznat, že: „Bylo otcovo přednostní právo dát svou dceru za ženu komu chtěl.“³⁰ Dokonce v Bibli nalézáme i několik příkladů,

²⁸ The Anchor Yale Bible Dictionary, Volume 1 A-C, 904

²⁹ Freedman, Eerdmans Dictionary of the Bible, 317

³⁰ Spanier, Aspects of patriarchy in the OT, 14

kdy otec už provdanou dceru vzal a dal jinému muži Sd 1,12, nebo 1S 17,25b. Zda to bylo pravidlo a právo otce, nebo jenom výjimka a zvláště, není zcela jasné. Nalezneme i příklady zcela opačné jako příběh o provdání Rebeky, které rodina dala na vybranou, zda si chce vzít Izáka nebo ne (Gn 24,57.58). Už při rozmluvě Abraháma se svým služebníkem, který měl najít nevěstu pro Izáka, je otevřena možnost, že „žena jej nebude chtít následovat“ (Gn 24,5).

Jak jsme si řekli výše, úkolem ženy – dcery bylo se vdát a mít děti. V Bibli je jen nemnoho případů, kdy se dovídáme o životě dcery před tím než se vdala a odešla z domu, respektive se dostala pod vládu svého manžela či tchána. Zmínky jsou třeba o Ráchel nebo Sipoře, které byly pastevkyně v domě svého otce. Přitom pastevectví nebyl nijak podřadný, dokonce ani lehký úkol. Pastevci byli i muži slovutných biblických jmen jako například Ábel, Mojžíš, nebo Jákob, který svému strýci pastevectvím značně rozšířil majetek.

Když se dcera vdávala, otec za ní obdržel dar, který byl většinou vrácený nevěstě jako věno (Gn 31,15).

Tahle fakta o postavení dcery v rodině bychom mohli shrnout následovně: dcera ve Starém zákoně je vykreslena jako hodnotný člen rodiny a společnosti, který je chráněný zákonem, který se podílí na životě rodiny, člen, který pracuje a je výdělečně činný, ale také člen, který podléhá hierarchii rodiny a vládě otce.

Syn

V sociálním systému starověkého biblického světa byla role syna velmi důležitá. Prvorozený syn pak byl ještě zvláštní tím, že patřil Bohu, byl mu zasvěcený a rodiče jej museli vyplatit (Ex 13,2.13). „Tento rituál sám o sobě je důležitý jako pojivo mezi rodinným životem v Izraeli a vztahem národa k Jahvemu. Mělo to dva významy. Zaprvé se zdá, že tímto Izrael symbolicky prohlašuje, že cele náleží Jahvemu. Prvorození Izraele byli ušetřeni, zatímco prvorození Egypta byli usmrceni. Koho Bůh zachránil ze smrti, ten mu cele náležel. Tak jako první ovoce představuje

celek toho, čeho je částí, tak i ospravedlnění prvorozeného bylo základem pro ospravedlnění národa jako celku (Jr 2,3). Zadruhé to bylo prohlášení o pokračování nepřetržitého vztahu Izraele s Bohem. Nárokováním si prvního z každé rodiny si Bůh přivlastňuje celou následující generaci jako jeho vlastnictví. Narození prvorozeného byla tedy velmi významná událost v životě rodiny, protože to zaručovalo pokračování rodiny následující generací. Zsvěcení prvorozeného Jahvemu symbolicky zaručovalo pokračování smluvního vztahu také pro následující generaci.³¹

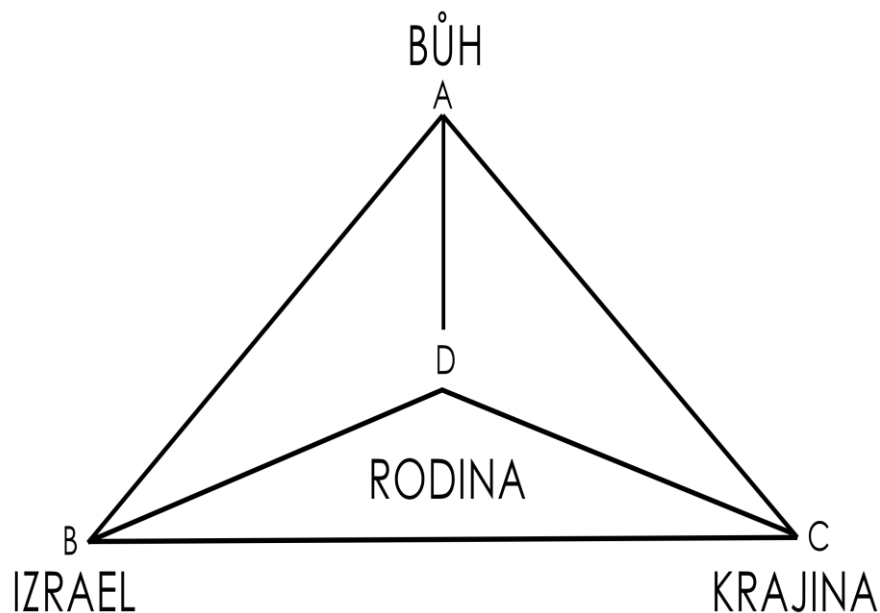
Spolu se všemi výsadami syna přicházely také odpovědnosti. Syn si měl vážit rodičů, měl reprezentovat charakter otce a jednat ve prospěch celé rodiny. Měl být vyučován, ale také trestán. Podle instrukcí z Dt 21,18-21 měli rodiče rebelujícího syna přivést před soud starších města. Vzpurný a neposlušný syn, který odmítal poučování rodičů, odmítal též svou identitu a vedení rodiny, odmítal svůj vlastní prospěch jako i prospěch své rodiny.

Syn byl dále dědicem otcova majetku, přičemž prvorozený dědil větší část (Dt 21,15-17). Otec mohl změnit právo prvorozeného, pakliže měl k tomu vážné důvody. Nalezneme případy, kdy dcery převzaly dědictví otců, když mužský potomek chyběl, avšak byl to jedině syn, který se mohl stát nástupcem otce v rodinném kultu. Když muž zemřel bezdětný, měl být v zájme zachování rodu uskutečněn takzvaný levirátní sňatek, kdy si vdovu po mrtvém vzal její švagr. První syn narozený z takového vztahu, byl považován za syna zemřelého, nesl jeho jméno, aby nebylo vymazáno v Izraeli (Dt, 25,5.6).

³¹ The Anchor Yale Bible Dictionary, Volume 2 D-G, 765

c. Význam rodiny

Izraelité byli přesvědčeni, že rodina tvoří fyzický a psychický organismus, k němuž se mohli připojit i otroci, jestliže se podrobili obřízce a uznali Hospodina.³² The Anchor Yale Bible Dictionary důležitost izraelské rodiny vystihuje diagramem:

„Za prvé rodina byla základním pojivem izraelského příbuzenství a sociální strukturou (BD) s důležitými vojenskými a justičními funkcemi. Za druhé rodina byla základem ekonomického spojení izraelského pozemkového vlastnictví (CD) se širokou škálou práv, povinností a úkolů. Za třetí rodina hrála centrální roli v zažívání a zachovávání smluvního vztahu s Jahvem (AD).“³³

³² Novotný, Biblický Slovník, 786

³³ The Anchor Yale Bible Dictionary, Volume 2 D-G, 765

Rodina měla tři základní vztahy a významy:

- **Rodina ve vztahu ke společnosti a národu**

Izraelský kmenový svaz byl rozdělen podle rodů, čeledí a rodin, podle tohoto uspořádání byla rozdělena i země, kterou Izraelité zabírali. Krajinné území kmenů bylo přesně vymezeno už při osídlování Kenaanu. Toto rozdělení mělo svůj sociálně-ekonomický význam, kde rodina tvoří ekonomicky soběstačnou jednotku. „Od dob Šalamouna a dál, mnoho faktorů v monarchickém Izraeli brojilo proti charakteristické sociologicko-ekonomické struktuře raného Izraele se svými rozsáhlými sítěmi ekonomicky soběstačných domácností, rovnoměrným rozdělením půdy a ochrannými mechanismy. Způsobila to politická reorganizace státu Šalamounem do administrativních distriktů, které roztrhly starý způsob sdružení za účelem odvádění daní.“³⁴ Z tohoto citátu je patrné jak důležitou roli hrála rodina nejen v strukturálním rozdělení společnosti, ale také v otázce ekonomické.

Rodina stála v centru izraelské kultury. Rozením dětí se starala o zachování společnosti a také jejího charakteru, neboť úkolem dětí bylo nést sílu a charakter svých otců. V rodinách se uchovávalo kulturní dědictví společnosti a vzdělání. Podobně rodinu popsal i Petrussek ve svém Sociologickém slovníku: „Rodina je nejdůležitější společenská skupina i instituce, která je základním článkem sociologické struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“³⁵

³⁴ The Anchor Yale Bible Dictionary, Vollume 2 D-G, 765

³⁵ Petrussek, Velký sociologický slovník II., 101

- **Rodina ve vztahu k půdě**

Význam půdy v kontextu Bible je patrný z hojnosti zmínek, množství různých termínů použitých pro půdu a také z příběhů, kde vlastnictví půdy hraje centrální roli. Jelikož půda byla ve vlastnictví rodin, nemůžeme si nevděkovat vztah rodiny k půdě.

Desáté přikázání začíná slovy: „Nebudeš dychtit po domě svého bližního.“ (Ex 20,17) Následující zákaz pak definuje „dům“ bližního tím, co vlastní jako část své domácnosti (např. žena, služebnictvo a domácí zvířata). Desáté přikázání se zopakuje ještě v Dt 5,21, kde je výčtem věcí, po kterých se nemá dychtit. Mezi jiným je zmíněná i půda jako důležitý prvek v obraze rodin a klanů. Rodina v Izraeli je definovaná nejenom svými členy, ale také svým vlastnictvím, se kterým se pojí také její význam.³⁶

Velmi často se v Bibli mluví o zemi Izraelitů takto: „...země Kenaanců, Chetejců, Emorejců. Perizejců, Chivejců a Jebúsejců... země oplývající mlékem a medem.“ (Ex 3,17) Je to formulace, která Izraelitům připomínala původní majitele krajiny. Izrael neměl zapomenout, že krajina, kterou osídlili, nebyla jejich vlastnictvím, že ji dostali darem. Při osídlování nebyla půda rozdělena mezi jednotlivce, nýbrž byla přidělena rodinám, či kmenům. Stala se nejenom majetkem, ale v první řadě darem Boha, který měl natrvalo zůstat ve vlastnictví té které rodiny. Když se Noemi vrátila z Moábu do Betléma, ještě stále vlastnila část pole, které patřilo jejímu muži (Rt 4,3). Nábót (1Kr 21,3) odepřel prodat králi vinici, „dědictví po svých otcích“. Také na mnohých zákonech ohledně půdy vidíme, jakou roli hrála v Izraeli, a proto, že byla ve vlastnictví rodiny, je s ní přímo spojena.

³⁶ Dearman, The family in the old testament, 118

- **Rodina ve vztahu k Bohu**

Rodina měla ústřední význam pro vztah izraelského lidu s jejich Bohem, s Jahvem. Byla to právě rodina jako základní kultická jednotka, kde Izraelita poznával Boha. Tam se uchovávala čistota kultu a to kromě jiného i sňatkem se správnou ženou. Žena nesměla být volena z rodiny, která by mohla přinést do nové domácnosti duchovní prvky, jež by muž nebyl schopen asimilovat. Narušilo by to rodinu, jež má nést charakter otců. Tak je Abrahámův sluha poslán do Mezopotámie, Jákob do domu své matky apod. Snahou v Izraeli bylo uchovat duchovní neporušenost rodiny. Sňatek byl tedy nikoli jen záležitostí těch, kteří chtěli vstoupit do manželství, nýbrž i jejich rodin.³⁷

Rodina neměla jenom zachovat čistotu kultu pro své vlastní členy, nýbrž se také stát prostředníkem Božího požehnání pro rodiny na celém světě (Gn 12,3). To byly velmi velké a vysoké nároky, které byly na rodinu kladeny. Rodina a manželství stály ve službě Bohu. Jistě nás nepřekvapí, že proroci hojně využívají právě obrazu rodiny, aby demonstrovali vztah Boha k člověku. V Ex 4,22 představil Mojžíš Izrael faraonovi jako prvorozeného Božího, nositele jména rodiny a toho, kdo se podílí na vedení. Ozeáš měl své proroctví předvést na své vlastní rodině.

³⁷ Novotný, Biblický slovník, 785

4. Rodina v knize Rút

Když chceme přemýšlet nad zprávou o rodině v knize Rút, připomeňme si, komu byla kniha adresovaná. Výše jsme se přiklonili k názoru, který se zdá nejpravděpodobnější, a to, že byla napsaná za Ezdráše a Nehemiáše, tedy po babylonském exilu. Vrátit se z Babylonu a znovu osídlit zemi nebyl zdaleka tak lehký úkol, jak by se mohlo zdát, a právě tady rodina hrála klíčovou roli. Do Izraele se vrátili lidé z babylonského zajetí a nárokovali si půdu otců. Tu však po dobu jejich exilu zabrali jiní, chudší obyvatelé, kteří nebyli odvečeni do zajetí. Tak vznikaly důležité otázky: Kdo je majitel půdy? K jakému kmenu patříš? Z jakého rodu, rodiny jsi? Kdo si může nárokovat Boží zaslíbení? Patříš k Božímu lidu? Každý z příchozích musel prokázat před vůdci lidu svou totožnost. Proto se snad ani nemůžeme divit, že se kniha Rút zabývá rodinou, nebo jak píše Jacobson: „Kniha Rút víc než kterákoli jiná kniha Bible se přímo a cíleně zabývá tím, co vytváří rodinu.“³⁸

Že se bude otvírat otázka rodiny je jasné už z první kapitoly, kde je až přemíra rodinných pojmů a množství vztahů: manželka, manžel, syn, tchýně, snacha, švagrová, dcera. Jak vypadá rodina v knize Rút? Jaký je příběh rodiny v knize Rút? Na jakých základech je rodina v knize Rút postavena? Jaké má rodina poslání a jak se jej zhostí? Jaké jsou určující znaky rodiny v knize Rút? Liší se to vše od představ posluchačů té doby o rodině? Začneme tedy postupně mapovat rodinu, kterou nám představuje pisatel knihy Rút.

³⁸ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 5

a) Základní rysy

Celý příběh otvírá tradiční dokonalá rodina. Nepotýkáme se zde s bezdětností jako u patriarchů Abrahama či Izáka. Nechybí nám ani muž jako Lotovým dcerám, nedíváme se s nelibostí na pohanskou manželku jako u Ezaua. Vidíme rodinu, tak jak si ji posluchači nejdokonaleji dovedli představit: otec – patriarcha se svojí ženou - matkou a dva synové. Rodina pochází z judského Betléma, což odkazuje nejen na zeměpisné místo, ale i kmen, ke kterému patří. Za povšimnutí jistě stojí, jak pečlivě autor představuje každého člena Elímelekovy rodiny. Dozvídáme se jednak jména všech příslušníků, jednak prozradí, že se jedná o Efratejce z judského Betléma. Co toto spojení znamená? Vykladači mluví o dvou možnostech: první je, že pisatel specifikuje klan v rámci Judova kmene, ke kterému rodina patří. Kdybychom vycházeli z této první možnosti, byl by to klan, který je původně od Efraty, Kálebovy manželky (1Pa 2,19.50-51; 4,4). Jestli pak nás kořeny zavedou ke Kálebovi, je pravděpodobné, že autor chtěl zdůraznit aristokratický původ rodiny. Bibliista Bush ve svém výkladu k Rút píše podobně: „Jazyk, který je tady použitý velmi silně připomíná identifikaci Davida v 1S 17,12: „David byl synem Efratejce, toho z Betléma ...“³⁹, což bychom znovu mohli považovat za důraz aristokratického původu. Na druhé straně výkladu neopomíjejí připomenout, že Betlém byl už za doby patriarchů nazván Efrata (Gn 35,16.19; 48,7). To je druhá možnost výkladu slovního spojení „Efratejce z judského Betléma“.⁴⁰

Kromě Efratejce je rodina Elímeleka z Judova Betléma. Připomeňme si v krátkosti, co víme o Judovi, synu Jákobovu, kterého mu porodila Lea. Při narození Judova matka řekla: „Zase mohu vzdávat chválu Hospodinu. Proto ho pojmenovala

³⁹ Bush, Ruth, Word Biblical Commentary OT, 65

⁴⁰ Hubbard, The book of Ruth, 90

Juda (*to je ten, kdo vzdává chválu*).“ (Gn 29,35) Juda je čtvrtý z šesti Leiných synů. Snaží se zabránit svým bratrům, aby prolili krev svého Josefa a navrhuje prodeji Ismaelitům. Hned na to v další kapitole čteme, že se Juda oddělil od svých bratrů a oženil se s dcerou kanaanského muže. To je úvodem k Judovu neslavně známému příběhu s Támar. S Judou se setkáme ještě v 43. kapitole Genesis, kde se zaručuje za Benjamína svému otci. Tady je už Juda úplně nový člověk, vystupuje jako vůdce svých bratrů, ve 44. kapitole čteme: „... přišel Juda se svými bratry ...“ Juda je mluvčí jak doma u otce, tak i před Josefem, kterému nabízí svůj život za život svého bratra. Juda je taky ten, koho Jákob pošle před sebou k Josefovi jako předvoj, když sestupoval dolů do Egypta. S Judou jako praotcem pokolení se loučíme u smrtelného lůžka jeho otce, patriarchy Jákoba, od něhož dostává požehnání.

Časově nás kniha Rút zavede do doby soudců (čas od smrti Jozua do korunovace Saula) a ještě konkrétněji do doby, kdy v zemi vypukl hlad. Takle nelehká situace se stává jediným šrámem na ideálním obraze Elímelekovy rodiny. Je to první krize, se kterou se rodina potkává. Jenomže Elímelek, otec a vůdce rodiny, nic nenechává náhodě a stěhuje rodinu z Betléma „domu chleba“, kde chléb chybí, do Moábu za chlebem. V Moábu má Elímelek nejen dva syny ale i dostatek chleba, rodina je už znovu zajištěna. Hlad v domovině rodině trochu nahnal strach, trochu ji vyvedl z rovnováhy, ale teď v Moábu je všeho dostatek, prosperitě nic nebrání.

Hlad v Bibli má mnoho důvodů, často byl vnímán jako Boží trest, v tomhle případě však autor o hladu nic konkrétnějšího neřekne. Použije ale slovní spojení (*way^ehî rā`āb bā`āreš*), které se ve SZ nachází už jenom dvakrát a to v Gn 12,10 a v Gn 26,1. Tím nás pisatel směřuje do doby patriarchů, příběhů jeho čtenářům dobře známých, kde se Abrahám a následně jeho syn Izák stěhují za chlebem pryč ze zaslíbené země, podobně jako to teď dělá Elímelek.⁴¹ Ten se však nevydá na jih do

⁴¹ Hubbard, The book of Ruth, 84

Egypta jako Abrahám, ani na západ do Geraru k Pelištejcům jako Izák , ale na východ k Moabitům.

Kdo byli Moabité? „Moabité byli dílem krvesmilstva, když Lotovy dcery opily svého otce a pak s ním souložily, protože neviděly jiné cesty, jak mít děti (Gn 19,30-38). Později moabské ženy sváděly Izraelské muže, aby s nimi smilnili a účastnili se modlářské bohoslužby (Nu 25,1-3). Navíc Moabité byli častými nepřáteli Izraelitů a Deuteronomium jim zakazuje účast na „shromáždění“ (Dt 23,4). Zkrátka Moabité byli „Samařani“ svých dnů, byli dobří tak akorát pro hlupáky a manželství Izraelity s Moabítkou nepřineslo sociální výhody.“⁴²

Kromě toho to byli ti, kteří nedovolili Izraelitům projít svou zemí, když putovali z Egypta. Zákon zapsaný v knize Deuteronomium o nich mluví tvrdě: „Do Hospodinova shromáždění nikdy nevstoupí Amónec nebo Moábec; ani jejich desáté pokolení nevstoupí do Hospodinova shromáždění za to, že vám nevyšli vstříc s chlebem a vodou, když jste táhli z Egypta, a že Moáb najal proti tobě Bileáma, syna Beórova, z Petóru v Aramském Dvojríčí, aby ti zlořečil. Po všechny dny nikdy neusiluj o pokoj s nimi ani o dobrodiní od nich.“ (Dt 23,4.5.7)

Když si to shrneme, máme před sebou obraz ideální rodiny, která je požehnaná dvěma syny, zřejmě se dokonce jedná o rodinu z vyšší společenské vrstvy. Z lidského pohledu je Elímelekova rodina dokonale zajištěna dvěma syny, kdyby se jednomu něco stalo, je tady ještě druhý, který bude pokračovatel rodu, bude nést odkaz otců a postará se o své rodiče v jejich stáří. Rodina je z Judova rodu, který se nakonec stává mluvčím svých bratří, vykonavatelem otcovy vůle, nese odkaz otců. Rodina čelí problému hladu a podobně jako patriarchové hledá pomoc v sousední krajině, kde jsou sice obyvatelé nepřátely Izraele, potomci otců zrozených z krvesmilstva, ale teď poslouží jejich krajina jako záchrana pro Elímeleka a jeho rodinu.

⁴² Mann, The Book of Ruth, 179

b) Členové rodiny

Elímelek

Ve druhém verši knihy Rút je jako první jmenován otec rodiny, Elímelek. O jméně Elímelek Heller uvádí: „a) לַא Bůh; מלך král, tj. „(můj) Bůh je král(em)“; b) „Milik (Moloch) je bůh“. Jméno Elimelek se vyskytuje jen v knize Rút a má zde symbolickou roli. Pravděpodobně naznačovalo heterolatrii (byl uctíván někdo jiný než Hospodin). Ze ctitele Melekova se stal nakonec přeznačením v pozdější tradici ctitel Hospodinův“⁴³

V prvních dvou verších je pozornost jasně zaměřena na Elímeleka. On je ten, který opouští judský Betlém, aby žil nějaký čas na rovinách Moábu a on je tím, kdo přichází do Moábu a žije tam. Je hybnou silou celé akce a Noemi s dvěma syny jej jenom následují. Elímelek vystupuje jako vůdce rodiny, přesně tak, jako se to od otce žádá. Elímeleka, i když o něm víme nemnoho, neslyšíme promluvit a ve třetím verši čteme, že v Moábu umírá. Komentáře vykreslují postavu Elímeleka kladně i záporně. Sám vypravěč příběhu nám o něm neřekne žádný soud, buď to chce přejít bez povšimnutí, jakoby to nebylo důležité, nebo chce nechat tuto otázku otevřenou, aby konečný soud vynesl čtenář sám. Pisateli rozhodně dobře posloužil na vykreslení ideální rodiny, podle představ tehdejší společnosti.

Noemi

Elímelekovou manželkou je Noemi. Její jméno vykládá Heller: „Má líbeznot“, „Má líbezna“.⁴⁴ Je poslušnou následovnicí svého muže do Moábských polí. Z prvních veršů o ní můžeme říct, že svůj úkol ženy naplnila, stala se matkou

⁴³ Heller, Výkladový slovník bib. jmen, 65

⁴⁴ Heller, Výkladový slovník bib. jmen, 318

dvou synů. Sama o sobě říká v první kapitole v. 21: „Odcházela jsem s plnou náručí...“ Tato slova znějí paradoxně, když pomyslíme, že odcházela z krajiny, kterou sužoval hlad. My ale z vyprávění víme, že plností myslela svou rodinu, manžela a hlavně své syny. Mnoho žen, o kterých Bible vypráví, má problém s plodností, cítí se prázdné. Chana o sobě říká, že je bez dětí ponížena (1S 1,11), podobně to v Novém zákoně vyjadřuje Alžběta: „Toto mi učinil Pán; sklonil se ke mně v těchto dnech, aby mne zbavil mého pohanění mezi lidmi.“ (Lk 1,25), pro Ráchel život bez synů neměl cenu (Gn 30,1). Toto ale není zkušenost Noemi. Na cestě do Moábu se cítí plná, skoro bychom mohli trochu paradoxně říct, že jí nic nechybí. Tak můžeme vidět i v Noemi tu, která dotváří ideální rodinu, je plnou ženou, matkou dvou synů.

Machlón

První jmenovaný, a zřejmě starší syn Elímeleka a Noemi, je Machlón. Jméno se vykládá jako „Churavec“; „Nemocný“, což je symbolické jméno.⁴⁵ Block o jménech obou synů píše: „Každé z těchto jmen bylo jako jméno – znamení („zlověstné jméno“), skrytě ukazovalo na prohloubení krize, která se valila na Noemi.“⁴⁶

I když je Machlón postavou vedlejší, v prvních verších je pro vykreslení obrazu dokonalé rodiny velice důležitý. Dovídáme se o něm jen několik málo věcí: s rodiči se stěhuje do Moábu, po smrti otce jej matka ožení s moábitkou Rút, nakonec bezdětný umírá. Smrt mu zabránila naplnit úkol syna, nezanechává potomky, nenese odkaz otců, nepostará se o své rodiče v jejich stáří.

Kiljón

Druhým synem Elímeleka je Kiljón, jehož jméno se vykládá jako: „Pohasínající“ – souzní se jménem jeho bratra Machlóna – „Nemocný“. V obou

⁴⁵ Heller, Výkladový slovník bib. jmen, 280

⁴⁶ Block, Judges and Ruth, 625

těchto jménech zaznívá jejich životní úděl popisovaný v knize Rút.⁴⁷ Podobně jako u jeho bratra můžeme říct, že pisateli poslouží Kilijón na dotvoření ideální izraelské starověké rodiny, která je požehnaná a zajištěna dvěma syny. Kiljón je mužem Moábitky Orpy, jejich bezdětné manželství je ukončeno Kiljónovou smrtí. V Izraeli podobně jako jeho bratr zanechává majetek – pole, které nakonec odkoupí Bóaz. Víc se o synech Noemi nedozvíme. Pisatel je zmíní na začátku a pak na konci svého vyprávění a i kdybychom jistě měli nemálo otázek k těmto dvěma postavám, autor svým posluchačům sdělil jenom to, co posloužilo hlavnímu poselství knihy.

c) Rodina nad propastí zániku

Rodina Elímeleka se ocitá v moabském exilu, kde chce řešit problém hladu v jejich domovině. Podobně však jako u patriarchů Abrama a Izáka, kteří řešili stejnou nesnáz také exilem, problémy jenom narůstají. „Tak jako hlad ničí solidaritu mezi mužem a půdou, teď smrt rozbíjí harmonii mezi mužem a ženou.“⁴⁸ V cizí krajině umírá otec rodiny Elímelek. První, koho ztrácíme z našeho vyprávění je otec, vůdce, živitel, ochránce rodiny. Rodina se teď skládá z vdovy a dvou synů. Nadějí pro Noemi jsou její dva synové a jejich potenciální potomstvo. Hlavou rodiny se stává nejstarší syn, který ji má zajistit po stránce materiální, duchovní ale také zabezpečit pokračování rodu. Jeden vztah zaniká, ničí jej smrt a nové vztahy, které si rodina vytvoří, se stanou jejich dalším problémem. Synové se ožení s moábskými ženami Orpou a Rút. Nejsou to příslušnice jejich kmene, dokonce ani národa ne. Jde však o zabezpečení rodiny a mít dvě nevěsty pro dva syny, to vypadá jako dobré řešení. Autor už od samotného začátku knihy prokládá dobrou zprávu zlou, tak je to i

⁴⁷ Heller, Výkladový slovník bib. jmen, 257-258

⁴⁸ Hubbard, The book of Ruth, 92

tady. Nakonec umírají i oba synové. „Noemi zůstává sama se svými dvěma snachami Moábkami. To se jen stěží může dnes a sotva tehdy, kvalifikovat jako legální rodinný svazek. Noeminy dvě úvodní řeči odhalují rodinné komplikace.“⁴⁹

V první řeči, která je zachycena ve verších 8 a 9 první kapitoly, posílá Noemi své snachy do domu svých matek jako jistější možnost se znovu provdat a žít pod ochranou rodiny. „Nepovažuje se za jejich rodinu a nemůže být jejich náhradní matkou.“⁵⁰ Ve své druhé řeči (Rt 1,11-13), kde nazývá poprvé Orpu a Rút „mé dcery“, zmiňuje jediné možné legální řešení, levirátní zákon, pro svou rodinu, která už prakticky ani neexistuje. „Z náklonnosti Noemi označí tyto ženy jako její dcery, ale z pohledu zákona nevidí žádnou možnost než odmítnutí a osamělý návrat jako zlomená žena. Pro své vlastní dobro nemůžou být jejími dcerami.“⁵¹ Noemi má věci jasně srovnané, vidí je reálně, bez nadsázky. Dokáže rozumně usměrnit i dvě snachy, proto je posílá zpátky k rodině, kde vyrostly, aby měly budoucnost. Noemi na nich záleží, chce, aby o ně bylo postarané, protože ví, že jim nic, zcela nic nemůže dát. Z rodiny, kterou jsme potkali na začátku příběhu na cestě do moábských polí, zůstala jediná a poslední. Svůj trpký úděl vnímá jako ruku Hospodinovu, která vyšla proti ní. „Tu se rozplakaly ještě hlasitěji.“ (Rt 1,14) Noemi se vrací do Betléma, aby tam v tichosti dožila svůj smutný příběh a aby nakonec s ní pochovali i jednu z izraelských rodin.

⁴⁹ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 6

⁵⁰ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 7

⁵¹ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 7

d) Kroky k záchraně

Do pláče beznaděje najednou zaznějí slova pohanské ženy. Když už se všechno řeklo, když je konec jasně danou skutečností, čtenář uslyší slova Moábitky. „Nenaléhej na mne, abych tě opustila a vrátila se od tebe. Kamkoli půjdeš, půjdu, kdekoli zůstaneš, zůstanu. Tvůj lid bude mým lidem a tvůj Bůh mým Bohem. Kde umřeš ty, umřu i já a tam budu pochována. Ať se mnou Hospodin udělá, co chce! Rozdělí nás od sebe jen smrt.“ (Rt 1,16.17)

„Rút odmítne takový závěr ve svém vlastním proslovu, který navždy přeznačí rodinu. Rút ve své přísaze věrnosti a oddanosti v podstatě řekne: „Ne, ve zlém i v dobrém já – třebaže jsem Moábitka – prohlašuji se za část tvé rodiny. Neopustím tě. Jsme spolu spojené a já se dobrovolně stanu přistěhovalcem v národě mých nepřátel, z lásky.“⁵²

„Rút 1,16-17 patří k nejvíce inspirujícím vyjádřením mezilidské solidarity, které nalézáme v Bibli.“ Wilhelm Rudolph je považuje za nejdůležitější místo první kapitoly.⁵³

Tento hlas cizinky zní, aby zvrátil smutný konec Elímelekovy rodiny. Jako mnohokrát v biblických příbězích záchrana přichází odkud bychom ji nikdy nečekali, v čase, kdy je snad víc než pozdě. Noemi, Rút a Boaz jsou tři postavy v příběhu, které zůstávají, nebo se nově objevují na scéně, aby nejen zvrátili osud rodiny, nýbrž i rodinu přeznačili, redefinovali.

- **Role Noemi**

⁵² Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 7

⁵³ Smith, Your people should be my people, 254

Není v moci samotné Rút zvrátit trpký úděl Elímelekovy rodiny. Potřebuje Noemi. Hlas pohanské vdovy potřebuje mít posluchače, přehlušit pláč, být slyšen. „Jestli má být její hlas skutečně účinný v přeznačení rodiny, její závěry musí být uznané jako hodnotné nejen Noemi, ale také širší komunitou Judy, a nakonec i těmi z nás, kteří tento příběh přijali jako určující moment pro naši vlastní totožnost jako potomků této tradice.“⁵⁴ Smith jde ještě dál a ptá se: „Jestliže byl sociální vztah mezi Rút a Noemi přetrhaný smrtí muže, který tyto dvě ženy svedl dohromady, jak bude tedy nový vztah, jak vyjadřují slova Rút, pochopený starým publikem?“⁵⁵

Snaha o nové vztahy ze strany Rút musí být přijata a to je úkol Noemi při redefinici rodiny. Musí jednak naslouchat, a pak také přijmout Rút jako svoji dceru, jako svoji rodinu. Čteme však, že smutek a bolest to Noemi ze začátku zcela nedovolí. Rút ji sice doprovází do Betléma, avšak když tam přijdou, Noemi těm, kteří ji vítají, říká: „Hospodin mě přivádí zpět prázdnou.“ (Rt 1,21) Noemi se cítí ve stavu hořkosti a smutku prázdná, jakoby vůbec nevnímala, že není sama, že Rút je po celou dobu věrně vedle ní. Úkolem Noemi je rozpoznat, že není sama a přijmout pohanskou vdovu jako dceru.

- **Role Rút**

„Družka“, „Občerstvení“, „Osvěžení“.⁵⁶ To jsou významy, kterými Heller překládá jméno pohanské vdovy Rút, Moábitky, cizinky, spolupoutnice, bezdětné vdovy, která už není pannou. To, že Rút jako bezdětná vdova opustila svou zemi a provázela tchýni, bylo pokládáno za výjimku. Přetrhání svazků s vlastní rodinou bylo

⁵⁴ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 7

⁵⁵ Smith, Your people should be my people, 243

⁵⁶ Heller, Výkladový slovník bib. jmen, 421

něčím neobvyklým. I po svatbě totiž hrála u ženy významnou roli rodina jejího otce. Když žena ovdověla, vrátila se zpátky do domu svého otce. Rút ale odchází ze své země, od své rodiny.

Jak chtěla v cizí zemi přežít? Celkem dobře bychom mohli očekávat, že se stane prostitutkou. Podle zákona žena patřila, nebo podléhala autoritě nejdřív otce a pak, když se provdala, svému muži. Bez rodiny však tyto zákonný nároky jsou zrušeny a žena je ponechána sama sobě. Dnes se ženy snaží o svou maximální svobodu. V čase soudců to však znamenalo nemít ochránce, nemít zastánce, být vystavena na milost a nemilost všem okolo. Proto je tak ohromující číst v druhé kapitole a devátém verši, jak Bóaz přikazuje svým sluhům, aby ji neobtěžovali. Slovo *נג*, které se doslovně překládá „dotýkat se“, můžeme vyložit v kontextu jako působit násilí, zranění, ublížit někomu, nebo také sexuální obtěžování. Bóaz nebyl pohanské Rút nic povinen, a přesto se jí zastává a už od samého začátku vystupuje jako její ochránce. Block píše: „Bóaz tady zahajuje první politiku proti sexuálnímu obtěžování na pracovišti zaznamenanou v Bibli.“⁵⁷

Ale vraťme se zpátky k poslání Rút v záchraně rodiny. Právě jsme se podívali na ni podle toho, jak ji popisuje autor, jako na člověka, který se do horší situace ani nemohl dostat. Co tato bezdětná vdova v nepřátelské zemi chtěla zachránit?

Kdyby rodina měla aspoň jednoho muže, tak by možná šlo něco udělat, tak jako Lábanovy dcery „zachránili“ rod, nebo jak Támar „zastávala svá práva“. Ale tady už nebylo co zachránit. Rút si nemohla nárokovat záchranu rodiny, protože rodina byla mrtvá. Noemi říkala správně: „I kdybych si řekla, že mám ještě naději, a kdybych se hned této noci vdala a porodila syny, čekaly byste proto, až by dospěli?“ (Rt 1,12b.13a)

Noemi zcela logicky a správně vybízí své snachy, aby odešly zpátky ke svým rodinám, kde se mohly znovu provdat. Rút odmítne. Postaví se proti zvyklostem a

⁵⁷ Block, Judges, Ruth, 659

zákonům tehdejší kultury, postaví se proti tradici. Rozhodne se s Noemi sdílet její beznadějnou situaci, „trpký osud“, jak Noemi říká. A to je první krok k záchraně – solidaritu a lásku postavit nad zákony a tradice. Akt lásky se nikdy nedá vtěsnat do zákonů. Čin lásky a solidarity daleko překračuje hranice zákonů a zvyklostí.

- **Role Bóaze**

„V něm (je) síla“, „V něm je záštita“. Jméno levého sloupu před chrámem.“⁵⁸
To říká o jménu jednoho z hlavních mužských hrdinů knihy Rút český teolog Heller.

Jakou roli sehrál Bóaz při záchraně, která je zároveň redefinicí rodiny?

Poprvé se setkáváme s Bóazem na jeho poli, kam přišla Rút sbírat klasy. Bóaz jí nabízí „stálou“ práci po dobu sklizně, ochranu před dotěrnými služebníky a také vodu na uhašení žízně. Jacobson v téhle souvislosti připomíná zákon z Lv 23,22: „Až budete sklízet obilí ve své zemi, nepožneš své pole až do okraje ani nebudeš po žni paběrkovat; zanecháš paběrky pro zchudlého a pro hosta. Já jsem Hospodin, váš Bůh.“⁵⁹ Bóaz se řídí zákonem, nechává paběrkovat zchudlého hosta. Ne však jen to, Bóaz jde dál. Nejen že zákon dodrží, on nabídne víc. Nabídne ochranu a jídlo. Nemusí to dělat, ale Bóaz soucítí, je pohnut milosrdenstvím a to vše proto, že rozpoznal laskavost a loajálnost v chování moábské emigrantky (Rt 2,11.12). „Jsem dobře zpraven o všem, co jsi po smrti svého muže učinila pro svou tchyni, že jsi opustila otce a matku i rodnou zemi a odešla jsi k lidu, který jsi dříve neznala. Necht’ ti Hospodin odplatí za tvůj skutek. Ať tě bohatě odmění Hospodin, Bůh Izraele, pod jehož křídla ses přišla ukrýt!“

Bóazovo laskavé chování připomene Noemi další rodinná pouta. Po tom, co ji Rút vypráví o setkání s Bóazem, Noemi říká: „Ten muž je náš blízky příbuzný,

⁵⁸ Heller, Výkladový slovník bib. jmen, 115

⁵⁹ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 3

patří k našim zastáncům.“ Najednou Noemi vidí světlo na konci tunelu. Bóazův akt milosrdenství jí dává naději. Nejen že jsi vzpomněla na Bóaze jako blízkého příbuzného, ale také Rút zahrnuje do rodiny, když použije slova „naš příbuzný“.

„Slovo, které se zde překládá jako „zastánce“ je hebrejským slovem לָאָה. Můžeme jej také překládat jako vykupitel, podobně jako u Jóba 19,25: „Já vím, že můj Vykupitel je živ.“ Role zastánce je vykoupit rodinu. V posledních dvou kapitolách knihy Rút se slovo לָאָה vyskytuje jako sloveso nebo podstatné jméno dvacet jedenkrát. Jasně, pochopení důsledků být nebo jednat jako zastánce je klíčem k pochopení rodiny v knize Rút.“⁶⁰

Slovo לָאָה je termínem z izraelského zákona o rodině.⁶¹ Setkáváme se s ním např. v Lv 25,25: „Když tvůj bratr zchudne a odprodá něco ze svého vlastnictví, přijde k němu jeho příbuzný jako zastánce a vyplatí, co jeho bratr prodal.“ Zastánce může udržet vlastnictví v rodině. Podobně funguje i levirátní zákon z Dt 25,5-10, i když tam slovo „zastánce“ není použito. Bratr zemřelého, švagr, koná úkol „zastánce“.

Aplikace levirátního zákona v knize Rút vyvolává otázku, na jak dalekého příbuzného můžeme tento zákon vztáhnout? V zákonu o majetku z knihy Levitikus není příbuzný – „zastánce“ přesně určený. Naopak v levirátním sňatku se mluví přesně, a to o švagrovi. Protože kniha Rút doslovně nenaplnuje znění levirátního zákona zaznamenaného v Dt 25,5-10, někteří mají za to, že se tady o levirátní sňatek ani nejedná.⁶² I kdybychom připustili tuto domněnku, nemůžeme popřít, že příběh rozhodně zachycuje ducha tohoto zákona. Jacobson k tomuto problému klade dvě otázky: „Kdo je bratr zemřelého Machlóna, syna Elímeleka, manžela Rút, který se

⁶⁰ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 8

⁶¹ Hubbard, The Book of Ruth, 188

⁶² Block, Judges, Ruth, 675- 676

přestěhoval do Moábu? A kdo nepatří do rodiny? Kdo je cizincem?“⁶³ Tyto otázky necháme viset nad nedovyprávěným příběhem. On je totiž příběh dovypráví sám.

- **Role Boha**

Příjmy Boží zásah je v knize Rút vypravěčem zmíněný jenom jednou (Rt 4,13), o Bohu však opakovaně mluví hlavní postavy příběhu (Rt 1,6.9.16-17.20-21; 2,12.20; 3,10.13; 4,11.12.14). Tyto zmínky vyvolají v čtenáři očekávání, co Bůh podnikne, jak vyřeší problém, nebo jak odmění správné jednání?⁶⁴ Bůh v knize Rút nejedná přímo, ale prostřednictvím svých věrných, třech hlavních postav knihy. Noemi prosí za své snachy: „Kéž vám Hospodin dá, abyste každá našla odpočinití v domě svého muže.“ (Rt 1,9) Později je to však právě Noemi, kdo Rút hledá domov. „Neměla bych ti, má dceru, vyhledat odpočinití, aby ti bylo dobře?“ (Rt 3,1b) Slovo נָחַם , které je v ČEP přeloženo slovem „odpočinití“, se může překládat i jako „dům“.⁶⁵ Bóaz si přeje, aby Bůh odplatil Rút a rozprostřel nad ní svá křídla. „Nechť ti Hospodin odplatí za tvůj skutek. Ať tě bohatě odmění Hospodin, Bůh Izraele, pod jehož křídla ses přišla ukrýt.“ (Rt 2,12) O něco dál v příběhu, když je Rút na humně, žádá Bóaze, aby jednal jako Bůh a rozprostřel nad ní křídlo svého pláště. „Rozprostři nad svou služebnicí křídlo svého pláště, vždyť jsi zastáncem.“ (Rt 3,9) Nakonec je to Rút, skrze kterou Bůh projevil rodině své milosrdenství. Noemi říká: „Požehnán buď od Hospodina, který neodňal své milosrdenství ani od živých, ani od mrtvých.“ (Rt 2,20) Ve třetí kapitole Rút jedná jako Bůh a projevuje milosrdenství: „Projevila jsi

⁶³ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 4

⁶⁴ Goswell, The book of Ruth and the house of David, 125

⁶⁵ Pípal, Hebrejsko-český slovník, 106

větší oddanost než dříve...“ (Rt 3,10b) V Hebrejštině je v obou případech použité slovo רִדָּה.⁶⁶

Můžeme říci, že role Boha je zachránit rodinu, znovu jí vybudovat, dát jí své milosrdenství, rozprostřít nad ní svá ochranná křídla. Bůh to vše dělá, prostřednictvím lidí, kteří se mu dali k dispozici.

První krok k záchraně a zároveň redefinici rodiny bylo překročit hranice zvyklostí a zákonů a udělat čin solidarity a lásky. Nejdřív jej dělá Rút, pak Bóaz a nakonec i Noemi přijímá Rút do své rodiny.

- **Rodina a zastánce**

Druhým krokem je rozpoznání a přijetí zastánce. V příběhu to můžeme sledovat od doby, kdy se Noemi poprvé vrátí ze sbírání klasů. Jak jsme již zmínili, Noemi označuje Bóaza za blízkého příbuzného, za zastánce. Je první, kdo v něm poznává „zastánce“. I když bychom mohli říct, že Bóaz jako „zastánce“ jedná.

V následující kapitole posílá Noemi Rút na humno, kde Bóaz převívá ječmen. „Až si lehne a ty zjistíš, kde leží, půjdeš, odkryješ mu plášť v nohách a lehneš si tam.“ (Rt 3,4) Noemi posílá Rút na humno, aby spala s Bóazem. Není pochyb o sexuálním podtextu Noemina plánu. „Tato interpretace je o to zajímavější, že každé ze tří hebrejských slov, které tvoří tuto větu, může mít víc než jeden význam a každý může mít i zjevně sexuální význam,“ podotýká Block, který dále píše: „Není se co divit, že někteří vykladači považují Noemin plán za ojedinělý, nebezpečný a nabitý

⁶⁶ Goswell, The book of Ruth and the house of David, 125-126

sexuálním podtextem.“⁶⁷ To, že se do něčeho takového pouští, není projevem zoufalství, jak bychom se lehce mohli domnívat, ale odvahy a víry ve svého „zastánce“. Noemi říká Rút: „On ti pak poví, co máš učinit.“ (Rt 3,4)

Rút přijímá víru Noemi, že Bóaz je jejich zastáncem a poslechne radu své tchýně. Na nic nečeká. Iniciativu bere do vlastních rukou a Bóaze si přivlastňuje jako svého zastánce. Mohli bychom říct, že: „Jako Moábitka Rút možná neměla problém s tím předstírat prostitutku, aby si získala sexuální přízeň od „blízkého příbuzného“, o nic víc než jak to udělala Tamar v Genesis 38.“⁶⁸ Tím však, že na humně s Bóazem spí, vyjádří Rút svoji naději a víru, že je jejím zastáncem. Je to čin víry, kterým přijímá Bóaze za svého zachránce. Říká mu: „Rozprostři nad svou služebnicí křídlo svého pláště, vždyť jsi zastánce.“ (Rt 3,9) Je šokující, jak reaguje Bóaz na tuto prosbu. Nejenom že přijímá svou odpovědnost, je dojatý chováním Rút a svou odpověď začíná požehnáním.⁶⁹

- **Bližší příbuzný**

Třetí krok musí udělat zastánce, který se má použít svého výkupného práva a zachovat jméno zemřelého v jeho dědictví.

Ve třetí kapitole se napětí příběhu stupňuje, čtenář čeká pozitivní zvrát děje tím víc, když zjistí, že Bóaz má stejný plán jako Noemi. Je tu však ještě jeden mužský člen rodiny, který je „bližší příbuzný“ než Bóaz. „Ano, jsem vskutku váš zastánce. Je však ještě jiný zastánce, bližší příbuzný než já.“ (Rt 3,12) Zvrát celé situace teď závisí na tom, zda „bližší příbuzný“ se přizná ke své rodině a převezme

⁶⁷ Block, Judges, Ruth, 685

⁶⁸ tamtéž

⁶⁹ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 5

úkol zastánce. „Na konci třetí kapitoly Noemi, Rút a Bóaz jsou spojení svým poznáním a přijetím se navzájem jako rodina. Toto přijetí se však není dostačující. Je doslovně držené v utajení (Rt 3,14). V biblickém pochopení vztahů, rodina není soukromou záležitostí. Rodina je víc společenskou než soukromou institucí. Pokud obec jako celek nepřijme Rút jako část rodiny, nemůže být příběh dokončen.“⁷⁰ Tento princip jsme si ukázali už dříve, když jsem mluvili o vztahu rodiny ke společnosti. Příběh Rút nám znovu potvrzuje důležité pouto rodiny a společnosti.

Čtvrtá kapitola začíná jednoduchým sdělením. „Bóaz vystoupil k bráně a posadil se tam.“ (Rt 4,1a) Děj pisatel přesouvá do brány města. „Ve východních městech měly brány důležitost nejen pro obranu, ale i pro správu města. Brána byla posvátné místo, kde bývaly zřizovány svatyně, „výsosti“ (2Kr 23,8), jak dokazují vykopávky, proto se tam též konal soud, ale i trhy a vůbec se v branách soustřeďoval veřejný život města.“⁷¹ Bóaz sedí v bráně a my víme, že budeme mít co do činění se zákonem. Pak na scénu přichází jediná bezejmenná postava v celém příběhu. Až doposud si dal pisatel záležet na tom, aby pojmenoval všechny, i ty, kteří se jen okrajově mihnou dějem. Autor tímto způsobem velice obratně a zřetelně oddělí „bližšího příbuzného“ od ostatních.

Block k tomu píše: „Proč by vypravěč, který je jinak tak choulostivý na jména, nechával tuto postavu v anonymitě? Jakákoli je motivace, výsledek je, že má před námi menší úctu. Nic negativního o něm nebylo řečeno, ale jako Orpa, která posloužila jako protějšek k Rút v první kapitole, je tento muž kontrastem k Bóazovi. Může být *gō'el*, vzápětí je však zavrhnutý jako irelevantní pro hlavní téma celé knihy.“⁷²

⁷⁰ Jacobson, *Redefining family in the book of Ruth*, 5

⁷¹ Novotný, *Biblický slovník*, 81

⁷² Block, *Judges, Ruth*, 707

Hubbard přemýšlí v trochu jiném odstínu: „Možná pozornost soustředěná na bezejmenného muže, nepřímo vyjadřuje soud: ten, kdo odmítne zachovat jméno zemřelého v jeho dědictví (Rt 4,5.10), si nezaslouží mít jméno v příběhu.“⁷³ Jak již jsme zmínili, jména všech aktérů příběhu jsou symbolická. Vyjadřují něco o charakteru, nebo životě dané osoby. Když pak potkáme v příběhu člověka beze jména, je to také jistě symbolické. Člověk beze jména nemá charakter, nemá život. Nebo ještě dál, nechce dát život, proto nemá život.

Boáz vybral deset mužů ze starších města, a pak začal mluvit o tom, co je pro většinu lidí nejdůležitější, začíná mluvit o majetku.

„Zastánci řekl: „Noemi, která se vrátila z Moábských polí, chce prodat díl pole, který patřil našemu bratru Elímelekovi. Řekl jsem si, že ti to dám na vědomí a vybídnu tě, abys jej koupil v přítomnosti těch, kteří tu zasedají, před staršími mého lidu. Chceš-li použít svého práva k vykoupení, tedy jej vykup, nechceš-li, oznam mi to. Víím, že kromě tebe není bližšího zastánce. Já jsem po tobě.“ On odpověděl: „Vykoupím jej.“ (Rt 4,3-4)

Pokud se týká jenom majetku, je bližší příbuzný svolný vykoupit pole pro svou rodinu. Bóaz však pokračuje bez toho, že by se s člověkem hádal. Zmíní ještě pole Rút a povinnost zachovat jméno zemřelého v jeho dědictví. Tady vidíme, jak Bóaz aplikoval levirátní zákon. Už to nejsou jenom dva bratři žijící pod jednou střechou, Bóazovo pochopení zákona daleko překračuje pokrevní svazky. Zákon zde slouží k širšímu uplatnění lásky. Příbuzný přenechává výkupní právo Bóazovi a ten vykoupení stvrdí před lidem, který byl v bráně i staršími, jako svědky nového rodinného svazku. (Rt 4,10.12)

⁷³ Hubbard, The Book of Ruth, 235

e) Nová identita rodiny

Bóaz se oženil s Rút a ta krátce na to porodila syna. S narozením přichází poslední veřejné potvrzení nové rodiny. „Kniha, která začíná smrtí v rodině, končí rozkvětem rodinného stromu. Tato změna se objevuje v rozličných tématech: od prázdnoty k naplnění, od hořkosti k slasti, od cizinky k rodině.“⁷⁴ Že je potomek pokračováním rodu, to víme, ale narození syna Moábitce Rút, jak je popsán ve čtvrté kapitole, nese několik zajímavostí.

Jednak stojí za pozornost, že nejdůležitější vztah má dítě se svou babičkou Noemi. Když ženy žehnají za dar nového života, adresují požehnání Noemi. „Požehnán buď Hospodin, který tě odedneška nenechává bez zastánce, jehož jméno se bude ozývat v Izraeli.“ (Rt 4,14) Pro Noemi se zachráncem stává narozené dítě, které „ti vrátí smysl života, bude o tebe ve stáří pečovat.“ (Rt 4,15a) Pozoruhodným je důvod, proč autor dítě takto popisuje. Ono ti vrátí smysl života a bude o tebe pečovat, protože je porodila tvá snacha a „ta je pro tebe lepší než sedm synů.“ (Rt 4,15b) Rút porodem syna nenabývá na vážnosti, výtečnosti, znamenitosti, ona už je „znamenitá“, jak to o ní říká Bóaz v 3,11. Dítě se stává vzácné a pro Noemi bude prospěšné, protože jeho matka projevila oddanou věrnost jeho babičce. Důležitost ženy bez síly, nebo postavení, či nějaké legální možnosti být požehnáním rodině, postaví příběh do kontrastu s rodokmeny, ve kterých jsou zmíněni jenom muži. Znovu je rodina definována vztahy, které jsou vytvořeny na základě oddanosti a lásky.⁷⁵

Dítě je nazvané Obéd, to je „Sloužící“ nebo „Ctitel“.⁷⁶ Pisatel knihu Rút

⁷⁴ Mann, The book of Ruth, 179

⁷⁵ Jacobson, Redefining family in the book of Ruth, 7

⁷⁶ Heller, Výkladový slovník bib. jmen, 340

končí rodokmenem, což má pro redefinici rodiny také svůj význam. Dítě se stává víc než jenom Noeminým zastáncem. Je zastáncem pro celou komunitu. Jak píše Jacobson: „Význam je jasný. Bez redefinice rodiny není zaslíbení budoucnosti pro národy, není mesiášské zaslíbení pro svět.“⁷⁷

⁷⁷ Jacobson, *Redefining family in the book of Ruth*, 7

5. Závěr

Na samotném začátku knihy se setkáváme s klasickou rodinou, která je po přestěhování do ciziny zničena smrtí mužských členů rodiny. Z původní rodiny zůstává jenom matka, synové zanechají po sobě dvě moábitské snachy. Rodinu můžeme označit za klasickou až do bodu, kdy se Rút odmítne vrátit do domu své matky, tak jak to vyžaduje zvyk od bezdětné vdovy. Rút nad zákony a kulturní zvyklosti staví lásku a soucit. Tady nacházíme první zvrat v příběhu, a také první základ nové rodiny. Od zaužívaného přecházíme k výjimečnému, od zákonů k oddanosti a věrnosti. Pro posluchače, kteří byli zvyklí jednat podle práv a zákonů své doby, to bylo jistě velmi nezvyklé vyprávění. Jednání Rút je muselo šokovat, možná také pohoršit. Moábitka, která je oddaná své izraelské tchýni, která touží jí stát po boku až do smrti, která se rozhodne raději trpět jako vdova nouzi a příkoří v cizí zemi svých nepřátel. Svým prohlášením navždy přeznačila rodinu. „Rút svými slovy založila s Noemi rodinné vztahy, které překročí smrt muže. Nový vztah představuje užší rodinné svazky, než představovalo formální postavení tehdejší snachy.“⁷⁸ „Slova Rút mohou být charakterizovaná jako smlouva spojující dvě strany, které nejsou spojené pokrevně. Je to jakoby nově příchozí sdílel v určitém smyslu tu samou krev.“⁷⁹

Jednání Rút je šokující nejenom pro posluchače, ale i pro samotné aktéry příběhu. Bóaz, dřív než se setká s Rút, se doslechne o tom, co udělala pro svoji tchýni a je tím natolik zasažen a dotčen, že to změní i jeho chování. Už nejedná jenom podle zákona, nejen ji nechá paběrkovat na svém poli, ale dává jí víc. Nabízí jí jídlo a pití, a také ochranu. Tímto Bázovým aktem milosrdenství je pohnuto i

⁷⁸ Smith, *Your people shall be my people*, 247

⁷⁹ Kalluveettil, *Declaration and covenant*, 205

smutkem ztrápené srdce Noemi. Její život zhořkl a ona se cítí sama. Podobně jako Rút a Bóaz se i Noemi snaží soudit vztahy láskou, a ne jenom zákonem, proto při oslovení svých snach použije slovního spojení „mé dcery“. Návrat domů jí však znovu zastře oči a ona se cítí sama. Když se pak ale doslechne o Bóazově aktu milosrdenství, její pohled na rodinu se navždy změní a ona také přeznačí rodinu ve svém životě.

„Rút pomáhá dát Noemi novou rodinu, tak jako Noemi akceptovala výrazy rodiny v Rút 1,16-17. Rút pomohla zajistit Noemi rodinu, kterou ztratila, a to vnukem, kterého Noemi nikdy neměla. V této síti nových vztahů, Rút a Noemi našly spolu rodinu a domov.“⁸⁰

Netypické pro založení nové rodiny je také to, kdo iniciuje založení rodiny. Jsou to ženy, které svým jednáním mnohé mění.

„Ne jenom, že jsou ženy hlavními protagonistkami vyprávění, ony také suplují typické role muže. Rút vypadá jako manžel Noemi. Sami také iniciují zasnuby Rút, ne Bóaz, nebo její otec. Rút je cennější než sedm synů pro Noemi. Rút také vyvrací zažitě představy o cizinkách. Prokazuje víru bezvěrce a ničí přitom mnoho kulturních předsudků. Mimochodem, je možné, že kniha má v úmyslu vyvrátit tak výhradní pohled na manželství a členství v komunitě jak je tomu u Ezdráše 9-10 a Nehemiáše 13,23-27 a rozšířit význam slova „bližní“ na spolupoutníky a cizince (Lv 19,17-18; Dt 15,3; 24,17-18).“⁸¹

Můžeme tedy říct, že jedním aktem milosrdenství, který daleko překročí hranice zákona, se otevře proud, ke kterému se přidávají další a další hrdinové příběhu, kteří jsou nakonec, právě na základě činů laskavosti a milosrdenství, spojeni v novou rodinu. Tím navždy redefinují rodinu a to nejen v knize Rút.

⁸⁰ Smith, *Your people shall be my people*, 258

⁸¹ Mann, *The Book of Ruth*, 180

Seznam literatury

ANDERSON GARY A., A marriage in full, A monthly journal of religion and public life,
Issue 183, May 2008

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad, 13. vydání,
Praha: Česká Biblická společnost 2004

BLOCK DANIEL I., Judges, Ruth, The New American Commentary Volume 6,
Nashville, Tennessee: Holman Bible Publishers 1999

BROWN FRANCIS, DRIVER S.R., BRIGGS CHARLES A., A Hebrew and English lexicon
of the Old Testament: with an appendix, containing the Biblical Aramaic,
Clarendon Press 1953

BUSH FREDERIC W., Volume 9, Ruth, Ester 1996, Word Biblical Commentary Old
Testament, Thomas Nelson 2006

DEARMAN ANDREW J., The Family in the old testament, Interpretation, April 52,2,
Religion Database 1998

EASTON MATTHEW G., Easton's Bible Dictionary, Thomas Nelson 1897

FREEDMAN DAVID N., Eerdmans Dictionary of the Bible, Wm. B. Eerdmans
Publishing 2000

FREEDMAN DAVID N., The Anchor Yale Bible Dictionary, Yale University Press 1992

GOSWELL GREGORY R., The book of Ruth and the house of David, Evangelical Quarterly, Vol. 86 Issue 2, April 2014

HARRIS LAIRD R., GLEASON ARCHER L., Theological Wordbook of the Old Testament, The Moody Bible Institute of Chicago 1980

HELLER JAN, Výkladový slovník biblických jmen, Centrum biblických studií Akademie věd ČR a Univerzita Karlova, Praha: Advent-Orion 2003

HUBBARD ROBERT L., Jr., The Book of Ruth, New International Commentary on the Old Testament, General Eds: R. K. Harrison and Robert L. Hubbard, Jr., Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company 1998

JCOBSON DIANE, Redefining Family in the Book of Ruth, Word and World, Volume 33, Number 1, Winter 2013

KALLUVEETIL PAUL, Declaration and Covenant: A Comprehensive Review of Covenant Formulae from the Old Testament and the Ancient Near East, Editrice Pontificio Istituto Biblico 1982

KEY DICTIONARY of Biblical Hebrew and Aramaic (Hebrew Keys), [Accordance], Based on the Hebrew Strong's Dictionary and updated by Rick Bennett, OakTree Software, Inc. This edition, 2010

KOEHLER LUDWIG, BAUMGARTNER WALTER, The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament, Leiden, Cologne, New York, Koninklijke Brill NV 2000

MANN THOMAS W., The Book of Ruth, Ruth 4, A journal of Bible and Theology,
April 2010

NOVOTNÝ ADOLF, Biblický Slovník, Praha: Kalich – Česká biblická společnost 1992

PETRUSEK MILOSLAV, Velký sociologický slovník, Univerzita Karlova, Praha:
Karolinum 1996

PÍPAL BLAHOSLAV, Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu, Praha: Kalich 1997

PRESSLER CAROLYN JO, The view of women found in the Deuteronomic family laws,
New Jersey: Princeton Theological Seminary 1991

ROWLEY H. H., The marriage of Ruth, Harvard Theological Review, Volume XL,
Number 2, April 1947

SMITH MARK S., “Your people shall be my people” Family and covenant in Ruth
1,16-17, Catholic Biblical Quarterly, Vol. 69 Issue 2, April 2007

SPANIER KTZIAH, Aspects of patriarchy in the Old Testament, New York University
1989

STRONG'S HEBREW and Chaldee Dictionary of the Old Testament, [Accordance]
Public Domain, Electronic text downloaded from the Bible Foundation e-
Text Library, URL: <http://www.bf.org/bfetexts.htm>